

УДК 341.6

DOI: 10.15587/2523-4153.2020.208016

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЗАСІДАНЬ В РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Г. В. Озернюк

Наукова стаття присвячена проведенню судових засідань в режимі відеоконференції за міжнародним законодавством та законодавством деяких країн Європейського Союзу. Вивчені поняття відеоконференція, захист права на правосуддя на основні міжнародно-правових джерел з регулювання проведення судового процесу та захисту прав людини на здійснення правосуддя, проведений аналіз процесуальних стадій судових засідань в режимі відеоконференції.

Проведення вказаних порівняльно-правових досліджень на сучасному етапі правової трансформації та розвитку нашої країни, особливо пов'язаних з появою нових, сучасних правовідносин, викликано, перш за все, необхідністю рецепції міжнародного та зарубіжного досвіду та, як слідство, вдосконалення поточного національного законодавства.

Встановлено, що впровадження новітніх технологічних в судовий процес на національному та міжнародному рівні має як низьку перевагу, так і свої недоліки та тісно пов'язані з захистом та реалізацією права на правосуддя. Нормативно-правові акти щодо закріплення права на правосуддя є первісними щодо права учасників судового процесу на участь в ньому шляхом проведення відеоконференції.

До привабливої сторони ведення судових засідань в онлайн режимі можуть бути віднесені: доступність судового процесу для всіх його учасників незалежно від їх місця знаходження, економія часу та коштів, виконання законодавчих вимог щодо строку ведення судових справ тощо.

Не дивлячись на загальне юридичне закріплення можливості проведення судових засідань в режимі відеоконференції в Україні та в країнах ЄС, досі залишаються юридично невизначеними процесуальні особливості прав та обов'язків учасників таких процесів, неконкретизовані питання щодо порядку застосування різних видів технічного обладнання в залежності від умов проведення відеозв'язку, можливості проведення засідань поза межами суду в надзвичайних умовах тощо

Ключові слова: відеоконференція, судовий процес, право країн ЄС, Європейське право, міжнародне право

Copyright © 2020, A. Ozernyuk.

This is an open access article under the CC BY license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>).

1. Вступ

Сьогодні комп'ютерні та онлайн технології стають все більше привабливішими засобами комунікації поміж різноманітними учасниками правовідносин. Застосування імейл-листування, електронного підпису та інших електронних засобів стає невід'ємною частиною спілкування та потребує певної легалізації та правового врегулювання. Проведення судових засідань в режимі відеоконференції виконує одну з головніших вимог до судового процесу – робить його доступним для всіх його учасників.

Зарубіжний досвід завжди є невід'ємною базою дослідження для вдосконалення національного законодавства. Саме тому, аналіз міжнародно-правових норм ЄС з вказаного питання, в світлі основних напрямків розвитку зовнішньої політики нашої країни, набуває особливої актуальності.

2. Літературний огляд

Основу дослідження склали нормативна, емпірична та теоретична бази. Були проаналізовані національні нормативно-правові акти, судова практика, роботи вітчизняних та іноземних науковців.

Так, Сизоненко А.С., Смирнов А.І. в своїх працях приділяють значну увагу надання дефініції поняття Відео конференція та правовому регулюванню її проведення[1, с. 96; 2, с. 97].

Задирака Н.Ю., Солодова К.Ю. присвячують свої праці запровадженню режиму відео конференцій в адміністративному судочинстві, особливу увагу приділяють необхідності доповнення чинного законодавства нормами щодо порядку встановлення особи, призначення відповідальної особи за проведення судового засідання в режимі відео конференції [3].

Чередниченко І. В. серед пропозицій щодо удосконалення поточного кримінального законодавства зазначає необхідним визначити суд в якості ініціатора проведення судового засідання в режимі відео конференцій, визначити об'єктивні технічні критерії оцінки якості відеоконференцз'язку та перед початком проведення процесуальних дій з'ясувати, чи немає в учасників зауважень до якості звуку та зображення, передбачити залучення особи, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних засобів відеозапису (адміністратора) тощо [4].

Серед недоліків проведення судових засідань в режимі відео конференцій Зуб О. Ю. вказує, що єдиним недоліком таких процесів є забезпечення оснащення судів, що вимагає належного фінансування з боку держави, причому забезпечено має бути сто відсотків судів, інакше при наявності ухвали суду про задоволення клопотання про участь у режимі відео конференції буде відсутня фізична можливість забезпечення відеоконференцз'язку [5].

При цьому, не дивлячись на досі широкий перелік законодавчих прогалин щодо проведення судових засідань в режимі відео конференцій в національному законодавстві, комплексне дослідження переваг та недоліків такого виду процесуальних дій на снові вивчення законодавчих положень країн ЄС та міжнародного права не проводилося.

3. Мета та задачі дослідження

Мета даної статті полягає в з'ясуванні переваг та недоліків правового регулювання проведення судових засідань в режимі відеоконференцій за законодавством ЄС.

Для досягнення поставленої мети були вирішені наступні задачі:

1. Досліджене визначення поняття «відеоконференція в судовому процесі».
2. Проведен аналіз нормативно-правових актів ЄС з захисту та реалізації права людини на правосуддя.
3. На основі міжнародно-правових джерел встановлені особливості правового регулювання проведення судових процесів в режимі відеоконференцій, встановлені переваги та недоліки.

4. Захист та реалізація права на правосуддя за законодавством ЄС

В умовах пандемії Державна судова адміністрація України наказом від 8 квітня 2020 р. № 169 затвердила Порядок роботи з технічними засобами відеоконференцз'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесі за участі сторін поза межами приміщення суду.

До таких законодавчих змін судові засідання в режимі відеоконференції також проводилися, але сторона у справі мала знаходитись в приміщенні суду, розташованому найближче до місця її перебування, та облаштованому спеціальними технічними засобами [6].

Саме поняття відеоконференція було запроваджено в національному законодавстві майже 10 років назад, з введенням доповнень до Кримінально процесуального кодексу України в 2011 р. – ст. 85-3 «Застосування телефонної конференції та відеоконференції при проведенні слідчої дії».

Не звертаючи уваги на привабливість застосування технологій в судовому процесі та динаміку розвитку законодавства в цьому напрямленні, порядок проведення відеоконференцій викликав чимало дискусій та розбіжностей в міркуваннях щодо тлумачення самого терміну відеоконференція.

Так, Сизоненко А. С., який визначає відеоконференцію як двосторонній відео-, аудіозв'язок між двома пунктами, відстань між якими не має значення, у режимі реального часу (без урахування часових поясів), в одному з яких знаходяться особи, які проводять та беруть участь у проведенні слідчої дії, а в іншому – ті, з якими проводять процесуальну дію [1, с. 96].

Смирнов М. І. визначив відеоконференцію як особливу процедуру провадження, під час якої посадова особа (суддя, прокурор, слідчий) перебуває в місці основного провадження у кримінальній справі, а учасник процесуальної дії перебуває в іншому місці й спілкування між ними відбувається в режимі реального часу з використанням технічних засобів за допомогою аудіовізуальної взаємодії [2, с. 97].

Необхідно відмітити, що більшість вітчизняних науковців схиляються до точки зору, що відеоконференція це суто телекомунікаційний процес за участю більш ніж 2 осіб в режимі реального часу.

Аналіз міжнародних правових актів, іноземних наукових публікацій засвідчив, що в більшості з них вживаються терміни «videolink» (або «video link») – відеозв'язок; «videoconference» (або «video conference») – відеоконференція і «videoconferencing» (або «video-conference link») – відеоконференцз'язок. В документах ООН зазначають назви «videolink» і «videoconference», причому в деяких документах одночасно обидві. Вони використовуються і у правозастосовчій практиці більшості країн-учасниць ООН [7, с. 366].

Технологія відеозв'язку може використовуватися для різних цілей, включаючи віддалену відстань від суду свідків, потерпілих, осіб, які Відеоконференції можуть використовуватися в кон-

тексті захисту свідків, наприклад, там, де фізична безпека або емоційне благополуччя при залученні свідка до певного суду чи юрисдикції не може бути адекватно вирішено або з метою уникнення прямого контакту між жертви свідків та обвинувачений [8].

Необхідність закріплення можливості участі в судових процесах шляхом проведення відеоконференцій на національному та міжнародному рівні, тісно пов'язана з захистом та реалізацією права на правосуддя. Нормативно-правові акти щодо закріплення цього права є первісними щодо права учасників судового процесу на участь в ньому шляхом проведення відеоконференції.

Загальна декларація прав людини, що встановлює: «Кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом» (ст. 8) [9].

Ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права 1966 р., згідно з якою кожен має право при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, пред'явленого йому, або при визначенні його прав та обов'язків у будь-якому цивільному процесі на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону. Для забезпечення реалізації права на судовий захист [10].

Пункт 1 ст. 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини 1950 р. встановлює, що кожна людина при визначенні її громадянських прав та обов'язків або при висуненні проти неї будь-якого кримінального обвинувачення має право на справедливий і відкритий розгляд упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, створеним відповідно до закону [11].

Загальне право на судовий захист закріплено в :

- Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (статті 5, 6) [12];
- Конвенції про права дитини 1989 р. (статті 12, 37, 40) [13];
- Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 40/33 [14];
- Конвенції про статус біженців (ст. 16) [15].

Нормативно-правовими актами Ради Європи були закріплені положення із питань забезпечення спрощеного доступу громадян до ефективного правосуддя, прискорення розгляду справ:

– «Про шляхи полегшення доступу до правосуддя» – закріплює принципи та положення спрощення і прискорення судового розгляду справ;

– «Про принципи цивільного судочинства, спрямовані на удосконалення судової системи» – закріплене положення про те, що судові органи повинні мати в своєму розпорядженні найбільші сучасні технічні засоби для того, щоб вони могли відправляти правосуддя найефективнішим чином, зокрема, шляхом полегшення доступу до різних джерел права, а також шляхом прискорення здійснення правосуддя.;

– «Про відбір, обробку, надання і архівацію судових рішень у правових інформаційно-пошукових системах» – встановлено, що інформація про судову практику в усіх галузях права і по всіх регіонах має розповсюджуватися за допомогою однієї чи кількох автоматизованих систем, що, в свою чергу, полегшило би забезпечення ведення судових засідань в он-лайн режимі;

– «Про спрощення управління системою кримінального правосуддя» – встановлено, що слід адаптувати інформаційні технології до роботи і вимогам відповідних установ системи кримінального правосуддя і потребам кінцевих користувачів інформації тощо.

Вказані рекомендації є загальними щодо обґрунтування необхідності введення положень щодо проведення судових засідань в он-лайн режимі, доцільності їх проведення.

5. Результати дослідження і їх обговорення

Впровадження можливості захисту та реалізації своїх прав в суді в режимі відеоконференції обґрунтовується наступними чинниками:

1. Економія часу учасників процесу. Те, що учасник процесу не може прибути в призначений час у судові засідання, – одна з причин тяганини. Отже, проведення відеоконференцій об'єктивно може стати ефективним інструментом, що надасть можливість економити час і гроші, які витрачаються на поїздки (або доставлення) до суду [16]. Проведення судових засідань в режимі відеоконференції дасть можливість пришвидшити судовий процес, а також зекономити кошти як для судової влади (наприклад, на надсилання повісток про виклик на засідання), так і для учасників процесу (зокрема на відрядження) [17]. Згідно зі ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод поняття «справедливий суд» включає, крім іншого, «розгляд справи протягом розумного строку». Це має захистити сторони від надмірного затягування процесу.

2. Економія коштів. Проведення судового процесу надає можливість учасникам процесу не витрачати кошти на транспортні послуги щоб добратися до належного суду, вони не мають необхідності надовго відриватися від процесу виробництва тощо;

До так званих «недоліків» чи «труднощів» проведення судових засідань в режимі відеоконференції можливо віднести:

1. Технічну сторону організації проведення судового засідання в режимі відеоконференції. Суди повинні мати спеціально оснащенні кімнати з високошвидкісним інтернетом.

2. Учасники процесу повинні бути знайомі з новітніми технологіями та вміти їх використовувати [18].

3. Суддя повинен взяти на себе функцію керуючого процесом відеоконференції.

4. Законодавча неврегульованість цілого кола питань щодо участі в судовому процесі в режимі відеоконференції.

5. При участі перекладача може бути втрачена вербальна сторона спілкування з учасниками процесу тощо.

Процесуально порядок проведення відеоконференційного судового зв'язку у цивільних та кримінальних справах виглядає наступним чином:

1. Робиться запит по встановленій стандартній формі, що доступна на сайтах європейських судових систем;

2. На такий запит надходить відповідь за стандартною формою. У разі запиту доказів відповідно до положення «Про докази» 2001 р. компетентний суд повинен підтвердити отримання протягом 7 днів, у разі наявності інформації повідомити компетентний суд про її наявність протягом 30 днів. У кримінальних справах сторона погоджується на проведення судових засідань в режимі відеоконференції у разі наявності технічних можливостей та узгодженості з національним законодавством;

3. Визначення місця та дати слухання. Повідомлення учасника процесу;

4. Проведення засідання, повинно бути максимально приближене до звичайного судового засідання. Особлива увага приділяється допиту експертів та роботі перекладачів, застосуванню спеціальних технічних засобів для огляду доказів – камера для огляду документів.

Серед цікавої практики проведення судових засідань в режимі відеоконференції серед країн ЄС можливо виокремити наступне:

1. Застосування різних видів конференційного обладнання для різних цілей, розробка спеціального комплексу для проведення судових засідань (комплект для допиту свідків, комплект для огляду доказів тощо);

2. Створення загальнодержавної судової системи проведення відеоконференцій;

3. З метою захисту свідків, створення спеціальних кімнат для допиту свідків, які знаходяться в поліцейських відділеннях та окремих офісах для підтримки свідків;

4. З метою зменшення витрат залучення синхронних перекладачів онлайн.

Що стосується беззаперечних переваг проведення відеоконференцій поза межами суду, то до них можна віднести, насамперед, забезпечення соціальної ізоляції, безпеки учасників, суддів та працівників апарату суду.

Серед недоліків проведення судових засідань у режимі відеоконференції необхідно виокремити нові можливості для зловживання процесуальними правами з боку недобросовісних учасників [19].

6. Висновки

1. Відеоконференція в судовому процесі – спосіб проведення судового засідання шляхом застосування технічних засобів відео- та аудіозв'язку в режимі реального часу при умові знаходження хоча б одного учасника судового процесу поза межами зали судового засідання.

2. Нормативно-правові акти щодо закріплення права людини на захист та правосуддя є первісними щодо права учасників судового процесу на участь в ньому шляхом проведення відеоконференції.

3. Впровадження новітніх технологічних засобів комунікацій в судовий процес на національному та міжнародному рівні має як низьку переваг, так і свої недоліки. Доступність судового процесу для всіх його учасників незалежно від їх місця знаходження, економія часу та коштів, виконання законодавчих вимог щодо строку ведення судових справ безперечно можуть бути віднесені до привабливої сторони ведення судових засідань в он-лайн режимі. Необхідність витрачання державних коштів на оснащення спеціальних зал судових засідань, закріплення на законодавчому рівні повноважень судді та секретаря під час ведення судового засідання он-лайн, порядок ідентифікації учасників справи та ін. потребують подальшого обґрунтування та врегулювання на законодавчому рівні.

Література

1. Сизоненко А. Відеозв'язок як засіб проведення слідчих дій за межами України // Право України. 2003. № 3. С. 96–99.
2. Смирнов М. І. Особливості надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах з використанням методу відеоконференцзв'язку: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 268 с.
3. Задирака Н. Ю., Солодова К. Ю. Запровадження режиму відео конференції в адміністративному судочинстві: проблеми та перспективи // Форум права. 2013. № 1. С. 318–322.

4. Черниченко І. В. Перспективи вдосконалення відеоконференції у кримінальному провадженні України // Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». 2014. № 1. С. 196–205.
5. Зуб О. Ю. Відеоконференція як засіб спрощення цивільного судочинства // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна № 1106. Серія «ПРАВО». 2014. № 1. С. 219–222.
6. Сторони у справі можуть узяти участь у судовому засіданні, не виходячи з квартири // Мережа правового розвитку. URL: <https://ldn.org.ua/event/storony-u-spravi-mozhut-uziaty-uchast-u-sudovomu-zasidanni-ne-vykhodiachy-z-kvartyry/>
7. Черниченко І. Поняття та процесуально-правова суть відеоконференції у кримінальному провадженні України // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2014. № 59. С. 365–369.
8. Good Practices for the Protection of Witnesses in Criminal Proceedings Involving Organized Crime. UNODC, 2008. P. 37.
9. Всеобщая декларация прав человека 1948 г. // Международные документы по правам человека. Харьков: РИФ «Арсин, ЛТД», 2000. С. 6–12.
10. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р.: Ратифік. Указом Президії Верхов. Ради УРСР № 2148-VIII від 19.10.73 р. // Международные документы по правам человека. Харьков: РИФ «Арсин, ЛТД», 2000. С. 64–85.
11. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року // Офіційний вісник України. 1998. № 13. С. 270–302.
12. Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 07.03.1996 р. // Ведомости Верховного Совета СССР. 1969. № 25. С. 128–148.
13. Конвенція про права дитини 1989 р. // Ведомости Съезда народных депутатов СССР и Верховного Совета СССР. 1990. № 45. Ст. 955.
14. Омеляненко Г. М. Провадження у справах про злочини неповнолітніх як диференціація кримінально-процесуальної форми: навч. пос. Київ: Атіка, 2002. С. 75–102.
15. Конвенція про статус біженців від 14.12.1950 р. Правова регламентація статусу біженців і осіб, які шукають притулку: навч. посіб. / ред. Черкес М. Ю., Погрібний С. А. Одеса: Латстар, 2002. С. 119–139.
16. Богунов В. Відеоконференції дозволять учасникам процесу економити час і гроші // Закон і бізнес. 2012. № 35 (1074). URL: http://zib.com.ua/ua/11349-videokonferencii_dozvolyat_uchasnikam_sudovih_zasidan_ekonom.html
17. Гарієвська М. Б. Відеоконференція в цивільному процесі // Приватне право і підприємництво. 2015. № 14. С. 59–62. URL: http://univer.km.ua/statti/7.hariyevska_m.b._videokonferentsiya_v_tsyvilnomu_protsezi_problemni_pytannya.pdf
18. Note by the Secretariat. The technical and legal obstacles to the use of videoconferencing. Item 6 of the provisional agenda* International cooperation with particular emphasis on extradition, mutual legal assistance and international cooperation for the purpose of confiscation, and the establishment and strengthening of central authorities CTOC/COP/2010/CRP.2 P.4 Fifth session. Vienna, 2010.
19. Кравцова Т., Корниенко М. Судебные заседания в режиме видеоконференции // Украинский юрист. 2020. № 4-5. URL: https://www.asterslaw.com/ru/press_center/publications/court_hearings_via_vidvideoconferen_in_ukraine/

Received date 11.02.2020

Accepted date 05.03.2020

Published date 30.03.2020

Озернюк Ганна Володимирівна, кандидат юридичних наук, доцент, адвокат, кафедра міжнародних відносин та права, Одеський національний політехнічний університет, пр. Шевченка, 1, м. Одеса, Україна, 65044